

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مرحله‌ی آماده‌سازی فایل				
تکمیل مآخذ و ویرایش نهایی	ویرایش دوم	ذکر مآخذ	تصحیح و ویرایش اولیه	پیاده‌سازی

معیار فضیلت اخلاقی

کلیدواژه‌ها: معیار فضیلت اخلاقی، عامل بالا رفتن در مراتب قرب، نسبی نبودن ارزش‌های اخلاقی، مطلق بودن ارزش‌های اخلاقی، ارزشمند بودن، ارزشمند تلقی شدن.

اینجا اشاره‌ای هم به یکی از مباحث فلسفه‌ی اخلاق بکنیم. یکی از سؤال‌هایی که در حوزه‌ی فلسفه‌ی اخلاق مطرح است، این است که معیار اخلاقی بودن یک عمل چیست؛ معیار فضیلت اخلاقی چیست؟ یعنی چه عاملی در یک عمل باید باشد، تا آن را عمل اخلاقی به‌شمار آوریم؟

همان‌طور که می‌دانید، همه‌ی کارهای ما اخلاقی نیست. مثلاً وقتی گرسنه هستیم و غذا می‌خوریم، عمل اخلاقی انجام نمی‌دهیم؛ وقتی خسته‌ایم و استراحت می‌کنیم، عمل اخلاقی انجام نمی‌دهیم؛ وقتی کار می‌کنیم و پول درمی‌آوریم، عمل اخلاقی که انجام نمی‌دهیم. سؤال این است که: چه عاملی است که یک عمل را، عمل اخلاقی می‌کند؟ معیار فضیلت اخلاقی چیست؟ این سؤال به فلسفه‌ی اخلاق مربوط است و فلاسفه‌ی اخلاق پاسخ‌های متنوعی به آن داده‌اند. چنان‌که می‌دانید، از یونان باستان تا امروز، مکاتب مختلفی در فلسفه‌ی اخلاق داریم. هر مکتب به این سؤال جوابی داده است. بعضی‌ها گفته‌اند معیار فضیلت اخلاقی، این است که عمل از خودخواهی‌های انسان ناشی نشده باشد؛ از دیگرخواهی نشأت گرفته باشد. آنها می‌گویند هر عملی که از دیگرخواهی نشأت بگیرد، عمل اخلاقی است. بعضی دیگر از فلاسفه‌ی اخلاق، مثل کانت می‌گویند: عمل اخلاقی عملی است که از

وجدان انسان نشأت گیرد. بعضی دیگر می‌گویند عمل اخلاقی عملی است که از عقل نشأت گیرد و از عقلانیت زاییده شده باشد، نه از هوس‌ها و نفسانیت. بنابراین پاسخ‌های متنوعی به این سؤال داده‌اند.

حال، با توجه به بحث‌هایی که کرده‌ایم، این سؤال مطرح می‌شود که از دیدگاه اسلام، معیار فضیلت اخلاقی چیست و چه عمل یا صفتی را می‌توان گفت که از نظر اخلاقی ارزشمند است. از دیدگاه اسلام، صفتی دارای فضیلت اخلاقی است که بین آن، و رسیدن انسان به کمال نهایی، رابطه‌ی علت و معلولی برقرار باشد؛ یعنی بتواند انسان را در مراتب قرب الهی بالا ببرد، یا لاقلاً زمینه‌ی بالاتر رفتن انسان را بیشتر فراهم کند. از دیدگاه اسلامی و فلسفه‌ی اخلاق اسلامی، هر عملی که دارای این خصوصیت باشد، دارای ارزش است.

سؤال دیگری نیز در فلسفه‌ی اخلاق مطرح است که آیا ارزش‌های اخلاقی، نسبی هستند یا مطلق؟ یعنی اگر صفتی، خوب است، آیا آن صفت مطلق است؟ یعنی آیا آن صفت، در همه‌جا، در همه‌ی فرهنگ‌ها، در همه‌ی جوامع، خوب است، یا مختلف است؟ مثلاً عفاف و پوشیدگی برای یک زن، که در فرهنگ ایرانی و فرهنگ اسلامی ما، یک صفت برجسته‌ی اخلاقی است، آیا در فرهنگ امریکایی هم یک صفت خوب است؟ یا نه، آنجا ممکن است چیز دیگری برای یک زن، خوب باشد. ارزش‌های اخلاقی نسبی هستند یا مطلق؟ به یک نکته دقت کنید! فرق است بین ارزشمند تلقی شدن، با ارزشمند بودن. این دو، چیزهای مختلفی هستند. چیزی که در جوامع، تحت‌تأثیر فرهنگ آنها با هم فرق می‌کند، در واقع تلقی اجتماعی نسبت به ارزشمند بودن است. ممکن است در یک جامعه، یک صفت، ارزشمند تلقی شود که در جامعه‌ی دیگری ارزشمند تلقی نمی‌شود؛ اما این فرق دارد با اینکه بگوییم یک صفت، ارزشمند هست یا نیست. ممکن است یک شیء عتیقه یا یک گل‌دان گلی قدیمی سفالی در خانه‌ی شما باشد که تا دیروز خبر نداشتید این چیز، عتیقه و گران‌قیمت است! فکر می‌کردید شیء مزاحمی است و می‌خواستید آن را از خانه‌ی خود بیرون بیندازید که رفتگر شهرداری

ببرد. اما یک شخص خبره‌ی عتیقه‌شناس به خان‌ی شما آمد و گفت: این شیء میلیون‌ها تومان ارزش دارد. ارزش این شیء، بین دیروز و امروز فرقی نکرده است؛ بلکه این شما هستید که دیروز آن را ارزشمند نمی‌دانستید، و امروز به ارزش آن پی برده‌اید. فرق است بین ارزشمند بودن، با ارزشمند شمردن.

بحث ما بر سر این بود که اصلاً چه صفتی ارزشمند است؛ نه اینکه آیا ارزشمند شمردن می‌شود یا خیر. با توجه به بحثی که کردیم که صفتی دارای ارزش اخلاقی است که تاثیر علت و معلولی در رابطه با قرب انسان به خدا دارد و می‌تواند انسان را در مراتب قرب بالاتر ببرد؛ و با توجه به اینکه همه‌ی انسان‌ها از نظر فطرت انسانی یکسانند، اگر یک صفت یا یک رفتار، روی یک انسان تأثیر مثبت و سازنده‌ای در رفتن به سمت قرب الهی داشته باشد، از آنجا که فطرت هم دگرگونی‌پذیر نیست؛ **لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ**^۱؛ فطرت دگرگونی‌پذیر نیست؛ لذا روی همه‌ی انسان‌های دیگر هم تأثیر مثبت دارد، ولو آنها آن را مؤثر و مثبت نشمارند. یعنی اگر حیاء، عفاف و پاکدامنی، بر زن ایرانی تأثیر تعالی‌بخش به سمت قرب الهی دارد، قطعاً بر زن امریکایی هم عین همین تأثیر را دارد؛ ولو اینکه او تحت تأثیر فرهنگ و باورهای اجتماعی خود این صفت را ارزشمند نشمارد. فرق است بین ارزشمند شمردن و ارزشمند بودن. لذا ارزش‌های اخلاقی، به‌هیچ‌وجه نسبی نیست؛ ارزش‌های اخلاقی، مطلقند. هر چیزی که خوب است، همه‌جا خوب است؛ در همه‌ی ادوار تاریخ و در همه‌ی جوامع.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَعَجِّلْ فَرَجَهُمْ

۱. سوره‌ی رم، آیه‌ی ۳۰.